

the various computer testing software. The advantages and disadvantages of electronic tests are compared to traditional print tests.

УДК 7.097:37.017.4

С. В. Венідзіктаў

ПРАВОВЫ СЕКТАР МЕДЫЯСФЕРЫ І ПРАВОВАЯ КУЛЬТУРА: СПЕЦЫФІКА ЎЗАЕМАДЗЕЙННЯ

У артыкуле разглядаецца адлюстраванне ў медыясферы Беларусі прававых з’яў, аналізуюцца адрозненні паміж пазіцыямі рэгіянальнага і цэнтральнага тэлерадыёвяшчання ў гэтай сферы. Падаецца кароткая характарыстыка найбольш рэйтынговых праектаў, прысвечаных дзейнасці праваахоўных органаў, пры гэтым паказваецца, якім чынам СМІ фарміруюць імідж супрацоўнікаў органаў унутраных спраў. Звяртаецца ўвага на дысфункцыянальныя з’явы ў “прававой” дзейнасці СМІ і напрамкі яе аптымізацыі, выяўляюцца агульныя тэндэнцыі адлюстравання электроннымі медыя прававой сістэмы Беларусі.

Інфармацыя аб дзейнасці сістэмы права і праваахоўных органаў з’яўляецца асновай крышталізацыі адзінай правасвядомасці і грамадзянскай маралі. У гэтай сферы фарміруецца карціна сацыяльнай канфліктнасці, высвятляюцца прычыны сацыяльных праблем. Супярэчнасці прававой сістэмы і дэвіяцый соцыуму, актуалізаваныя ў сродках масавай інфармацыі, здольныя выступіць стымулам для аптымізацыі грамадскіх адносін (змяненне альбо прыняцце законаў, перагляд прынцыпаў права, традыцыйных адносін на міжсуб’ектным узроўні і г. д.). Таму медыяпраекты, прысвечаныя барацьбе са злачыннасцю, прафілактыцы правапарушэнняў і злачынстваў, асвятленню дзейнасці праваахоўных і судовых органаў, традыцыйна маюць высокую папулярнасць сярод розных аўдыторных груп.

У эфіры цэнтральнага і рэгіянальнага тэлерадыёвяшчання Беларусі прававая сфера прадстаўлена нераўнамерна. Першае ў сілу нацыянальнага ахопу аўдыторыі і больш цеснай сувязі з органамі дзяржаўнага кіравання дэманструе максімальны ахоп усіх з’яў, якія ўваходзяць у катэгорыю прававых. Да такіх адносяцца факты змены заканадаўства, уплыву палітычных рашэнняў на сістэму права, асвятленне дзейнасці ўсіх узроўняў улады, а таксама найбольш рэзанансныя факты правапарушэнняў і паказ барацьбы са злачыннасцю ў цэлым. Да прыкладу, агляд надзвычайных здарэнняў, найбольш значных судовых спраў і іншых падзей у прававой сферы прадстаўлены ў тэлепраграме “Зона Х” на канале “Беларусь 1”. Тут жа выходзіць у эфір цыкл інфармацыйна-публіцыстычных праграм “Таямніцы следства” – сумесны праект Агенцтва тэленавін Белтэлерадыёкампаніі і Следчага камітэта

Рэспублікі Беларусь. Мэты праекта – утрымаць гледача ад супрацьпраўных дзеянняў і растлумачыць паняцце няўхільнасці пакарання. На развіццё прававой кампетэнтнасці аўдыторыі накіравана таксама праграма “Nota Bene”, якая выходзіла ў эфір “Беларусь 1”. Праграма “Мытны Саюз” на тэлеканале “Беларусь 24” распавядае пра асаблівасці валютнага, мытнага, падатковага рэгулявання на тэрыторыі Мытнага саюза [1].

Рэгіянальныя СМІ акцэнт робяць на фактах злачынстваў і правапарушэнняў, якія прадстаўляюць відавочную грамадскую небяспеку, і на асвятленні дзейнасці органаў унутраных спраў. Напрыклад, у Магілёўскай вобласці рэгіянальнае дзяржаўнае тэлебачанне рыхтуе праграму “Экстрым-асяроддзе” – агляд здарэнняў за тыдзень, у эфір радыё выходзіць праект “Свет бяспекі” аналагічнага зместу. Гарадское тэлебачанне “2 канал” прапануе гледачам беларускамоўны праект “Скрыжаванні”, дзе аналіз сітуацыі на дарогах горада праводзіцца сумесна з Дзяржаўтаінспекцыяй. Аршанскае рэгіянальнае тэлебачанне “Скіф” выпускае ў эфір праграму “Правапарадак”, накіраваную на стварэнне пазітыўнага іміджу работнікаў праваахоўных і кантралюючых службаў, прафілактыку злачыннасці сярод насельніцтва.

Цэнтральнае і рэгіянальнае вяшчанне ўтвараюць узаемадапаўняльную сістэму, у якой першае фарміруе агульны інфармацыйны фон і “парадак дня”, другое прапануе дэталізаваны вобраз прававой сістэмы, які адлюстроўвае спецыфіку канкрэтнага рэгіёну. Парадак дня, замацаваны ў медыясістэме на нацыянальным узроўні, вызначае значнасць лакальных падзей і задае для іх ацэначную шкалу. З іншага боку, цэнтральнае вяшчанне можа выконваць функцыю правадыра прававой інфармацыі паміж аддаленымі рэгіёнамі. У гэтым выпадку асвятленне пэўных лакальных падзей на нацыянальным узроўні службыць падставай для аналізу ў іншай лакальнай супольнасці па прынцеце “Як у іх – як у нас?”. Напрыклад, пасля трагедыі ў гарадскім пасёлку Краснаполле 27 студзеня 2004 г., калі ў сярэдняй школе абрынуўся дах спартзалы, у іншых раёнах Беларусі былі ініцыяваныя праверкі надзейнасці будаўнічых канструкцый сацыяльна значных аб’ектаў.

Мы прытрымліваемся думкі, што праекты крымінальнага і іншага канфліктнага зместу здольныя аказваць двайны ўплыў на аўдыторыю: з аднаго боку, яны могуць заахвочваць развіццё дэвіянтных формаў сацыяльнай актыўнасці, з другога – падтрымліваць фарміраванне прававой культуры аўдыторыі. Дэманстрацыя сацыяльных нормаў і наступстваў адхіленняў ад іх з’яўляецца найбольш даступнай для СМІ формай садзейнічання прававой сацыялізацыі аўдыторыі. Найбольшы эфект дасягаецца, калі ў законапаслухмянай часткі грамадзян, якія прадстаўляюць аўдыторную большасць, фарміруецца псіхалагічнае адчуванне небяспекі, што зыходзіць ад злачынных дзеянняў меншасці.

Як цэнтральнае, так і рэгіянальнае тэлерадыёвяшчанне здольныя аказваць уплыў на фарміраванне іміджу супрацоўнікаў органаў унутраных спраў і

праваахоўнай сістэмы ў цэлым, а таксама на ацэнку грамадзянамі эфектыўнасці яе функцыянавання. На думку А.В. Мягоціна, да пазітыўных рыс іміджу супрацоўніка праваахоўных органаў адносяцца “эстэтычнасць вобразу ў цэлым; сфарміраванасць гарманічнага, цэласнага вобразу; устойлівасць станоўчых рыс у свядомасці і паводзінах; узорнае выкананне этыкетных норм паводзінаў і зносін; адэкватнасць успрымання цэласнага вобразу” [2, с. 20, пераклад наш – С.В.].

Вывучэнне грамадскай думкі аб рабоце міліцыі Магілёўскай вобласці паказала, што СМІ з’яўляюцца для грамадзян другой па значнасці крыніцай інфармацыі аб органах унутраных спраў пасля асабістага вопыту (25 % супраць 32 %) [3]. У дадзеным выпадку дзейнічае ўніверсальны прынцып фарміравання “парадку дня”: калі акцэнт у СМІ робіцца на правапарушэннях і росце іх колькасці, то ў аўдыторыі складваецца ўражанне аб няздольнасці праваахоўных структур супрацьстаяць крыміналізацыі грамадства (адлюстроўваецца ў фармулёўцы “Дзе была міліцыя?”); пры факусіраванні ўвагі на паспяховым раскрыцці злачынстваў і пакаранні вінаватых фарміруецца адносна спрыяльны інфармацыйны фон. Ідэалізацыя вобраза супрацоўнікаў міліцыі ў тэлерадыёэфіры, якая супярэчыць сталым уяўленням і ўласнаму досведу аўдыторыі, як правіла, выклікае рэзка негатыўную рэакцыю. Насупраць, паказ штодзённай працы па прафілактыцы і раскрыццю правапарушэнняў (“без купюр”) спрыяе “ачалавечванню” вобраза праваахоўнай сістэмы і паляпшэнню яе іміджу. На ўзроўні нацыянальнага вяшчання ў Беларусі падобныя праекты прысутнічаюць нерэгулярна, на рэгіянальным узроўні – абмяжоўваюцца адзінкавымі выпускамі альбо публіцыстычнымі сюжэтамі.

У сувязі з гэтым беларускаму тэлебачанню можа быць карысным вопыт замежных вяшчальнікаў. У ЗША, напрыклад, доўгі час існуе шэраг папулярных тэлевізійных праектаў, якія выконваюць іміджавую функцыю: “Копы пад прыцэлам” (“Cops uncut”), дзе паліцыя ў прамым эфіры пераследуе злачынцаў; “Паліцыя” (“Cops”), які адлюстроўвае дзейнасць розных падраздзяленняў; “Жанчыны-паліцэйскія” (“Police Women”), у якім жанчыны паказваюцца не толькі на працы, але і ў сямейным жыцці, такім чынам, дапаўняючы звыклы вобраз супрацоўніка паліцыі. У цэлым падобны эфект дасягаецца ў выніку адкрыцця для СМІ любой раней інфармацыйна закрытай структуры дзяржавы.

Апроч уласных тэлепраграм, уплыў на фарміраванне іміджу прававой сістэмы аказваюць расійскія тэлесерыялы (“Вуліцы разбітых ліхтароў”, “Глухар” і пад.), якія беспадстаўна рамантызуюць працу міліцыі (паліцыі) і скажаюць прадстаўленне аб сапраўднай карціне сацыяльнай канфліктнасці. Як лічаць даследчыкі, празмерная ўвага да супрацоўнікаў праваахоўных органаў можа прывесці да адваротнага эфекту: чым больш надаецца ўвагі, тым меншым становіцца давер грамадзян.

Варта ўлічваць і ролю канала міжасобаснай камунікацыі: каля 20 % інфармацыі аб працы міліцыі людзі атрымліваюць праз гутаркі з сябрамі і

знаёмымі, а таксама чуткі і размовы ў грамадскіх месцах (дадзеныя вывучэння грамадскай думкі аб рабоце міліцыі Магілёўскай вобласці). Агульнапрызнана, што грамадскае значэнне нефармальных крыніц інфармацыі зваротна прапарцыянальна ўплывоваасці крыніц афіцыйных. Прычына можа быць як суб'ектыўнай (асабістае адчуванне недахопу інфармацыі), так і аб'ектыўнай (маўчанне фармальных каналаў – СМІ). Страта кантролю над іх распаўсюджваннем сведчыць аб недастатковай эфектыўнасці працы сродкаў масавай камунікацыі. Напрыклад, гісторыя з пошукам у Магілёве ў 2010 г. т. зв. фцінскага маньяка (серыйнага забойцы) суправаджалася хаджэннем у асяроддзі гараджан не адпавядаючых рэальнасці версій (“Хто забойца?”, “Колькі ахвяр?”, “Ці будуць новыя напады?”), у той час як афіцыйныя крыніцы ўстрымліваліся ад зачасных каментараяў. Да моманту агалоскі матэрыялаў расследавання на ўзроўні чутак існавала адразу некалькі версій таго, што адбылося.

Бясспрэчна, свабоднае цыркуляванне інфармацыйных плыняў з'яўляецца адным з істотных фактараў, якія абумоўліваюць развіццё грамадскай сістэмы. Аднак пры асвятленні падзей у прававой сферы электроннымі СМІ існуе небяспека “выпадзення” яе элементаў з агульнай інфармацыйнай карціны. Часцей за ўсё ў ролі такіх элементаў выступаюць судовая сістэма і сістэма прафілактыкі. З улікам інтарэсаў аўдыторыі СМІ канцэнтруюць увагу на ўсебаковым разглядзе выключна фабулы злачынства або правапарушэння, яго найбольш шакіруючых і нестандартных дэталей, вобразу злачынцы (правапарушальніка). Сацыяльныя падставы праяў розных формаў крымінальных паводзінаў застаюцца па-за ўвагай. Рэпартажы з залы суда (асабліва на рэгіянальным узроўні) выключна рэдкія і звязаны ў асноўным з рэзананснымі злачынствамі, якія атрымалі агульнанацыянальную агалоску. У выніку ў аўдыторыі не фарміруецца ўяўленне аб непазбежнасці пакарання за грамадска небяспечныя дзеянні – замест гэтага ў свядомасці складваецца гіпертрафаваны вобраз супрацьпраўнага асяроддзя (“Ёсць злачынства – няма пакарання”). Неабходна ўлічваць і той факт, што ў тэлевізійны эфір трапляюць пераважна сюжэты аб гучных злачынствах і здарэннях: забойствах, захопе закладнікаў, дарожных аварыях са смяротным зыходам, цяжкіх цялесных пашкоджаннях, буйных рабаваннях, разбойных нападках, фінансавых махінацыях і г. д., – больш дробныя факты застаюцца па-за ўвагай. Аднак менавіта апошнія дамінуюць у агульнай структуры злачыннасці. Напрыклад, толькі зрэдку ў інфармацыйных блоках згадваецца статыстыка дробных крадзяжоў, больш шырокая агалоска якой магла б скарэакціраваць паводзіны грамадзян (ад уважлівага стаўлення да сваіх рэчаў пры карыстанні грамадскім транспартам да ўсталявання ахоўнай сігналізацыі ў жыллі).

Стварэнню аб'ектыўнай інфармацыйнай карціны прававога асяроддзя можа перашкаджаць і неразуменне яго структурамі сваёй ролі ў працэсе прававой сацыялізацыі грамадзян. Несвоечасовае інфармаванне, замоўчванне

фактаў, скажэнне статыстычных дадзеных, нежаданне супрацоўнічаць з журналістамі – усё гэта прыводзіць як да фарміравання ў соцыуме скажоных прававых устаноў, так і да падзення іміджу праваахоўных, судовых і заканадаўчых органаў. У той жа час артыкул 5 Закона Рэспублікі Беларусь ад 17 ліпеня 2007 года № 263-З “Аб органах унутраных спраў Рэспублікі Беларусь” абвясчае, што “дзеянсць органаў унутраных спраў з’яўляецца галоснай, адкрытай для грамадзян і СМІ ў той меры, у якой гэта не супярэчыць патрабаванням заканадаўства Рэспублікі Беларусь аб абароне дзяржаўных сакрэтаў і іншай ахоўваемай законам тайны. Органы ўнутраных спраў у парадку і межах, вызначаных заканадаўствам Рэспублікі Беларусь, інфармуюць дзяржаўныя органы, грамадскія аб’яднанні, СМІ, грамадзян аб стане грамадскага парадку і мерах па яго забеспячэнню” [4, пераклад наш – С.В.]

Неабходна ўлічваць і тое, што прававыя праграмы прадугледжваюць асаблівую адказнасць аўтараў: неадэкватнае адлюстраванне падзей, залішняя драматызацыя, скажэнне фактаў здольныя сфарміраваць у аўдыторыі няправільнае ўяўленне аб крымінальным становішчы ў грамадстве. Журналісты, якія рыхтуюць матэрыялы для такіх праграм, нярэдка дадзены фактар ігнаруюць; эмацыйная перагружанасць крымінальных хронік, натхненне аўтараў незвычайнасцю, сенсацыйнасцю матэрыялу і нават пэўная “рамантызацыя” надзвычайных здарэнняў – усё гэта ў выніку выклікае недавер да інфармацыі ў СМІ. Прэваліраванне навін негатыўнага характару ў тэлеэфіры прыводзіць да таго, што частка аўдыторыі перажывае псіхалагічны шок, іншая прывыкае да фізіялагічных падрабязнасцяў, смакавання гвалту, да яркіх, гучных сенсацый і ўжо чакае / патрабуе “моцных” уражанняў, астатняя частка – проста не давярае СМІ. Публіка, якая прызвычалася да такога напаўнення тэлеэфіру, падсвядома пачынае ўспрымаць праграму з штодзённым гвалтам як пажаданую. А. Вартанаў паказвае на збядненне зместу тэлевізійнай публіцыстыкі, дэфармацыю некаторых пытанняў паўсядзённага жыцця ў псеўдапраблемныя [5, с. 37–38]. Забаўляльнасць становіцца сродкам падтрымання глядацкай цікавасці да псеўдаправавых праграм (да прыкладу, “Чыстасардэчнае прызнанне”, “Рускія сенсацыі” на канале “НТВ”), дзе выкарыстоўваюцца жорсткія формы звароту да аўдыторыі – агрэсія, вынясенне ацэнак, шакіруючыя адкрысці, ціск на аўдыторыю з боку вядучага, пагоня за сенсацыйнасцю.

Такім чынам, пры адлюстраванні функцыянавання прававой сістэмы электроннымі СМІ Рэспублікі Беларусь выяўляюцца наступныя тэндэнцыі:

- 1) дамінаванне тэлебачання ў сістэме сродкаў масавай камунікацыі як крыніцы прававой інфармацыі;
- 2) узаемадапаўняльнасць сістэм цэнтральнага і рэгіянальнага вяшчання пры фарміраванні “парадку дня”;

3) дваісты ўплыў на аўдыторыю праграм крымінальнага зместу: развіццё прававой культуры грамадзян, з аднаго боку, і заахвочванне формаў дэвіянтных паводзінаў – з другога;

4) узрастаючая роля СМІ ў вызначэнні змен у грамадска-палітычнай і ў прававой сістэме;

5) дамінуючая роля СМІ ў фарміраванні іміджу супрацоўнікаў органаў унутраных спраў і прававой сістэмы ў цэлым;

6) “выпадзенне” асобных элементаў прававой сістэмы з агульнай інфармацыйнай карціны;

7) эмацыйная перагружанасць тэлевізійных праграм крымінальнага зместу і візуальная спекулятыўнасць паведамленняў, прысвечаных надзвычайным здарэнням.

Спіс асноўных крыніц

1. Венідзіктаў, С.В. Інфармацыйны вобраз прававой сферы ў нацыянальным тэлерадыёэфіры / С.В. Венідзіктаў // Журналістыка-2013 : матэрыялы XV Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі, 5–6 снежня 2013 г. – Мінск : БДУ, 2013. – С. 82–84.

2. Мяготин, А.В. Имидж и стиль деятельности сотрудника правоохранительных органов как формы проявления его профессиональной этики / А.В. Мяготин // Международный семинар по проблемам полицейской этики : материалы междунар. семинара, 14–15 мая 2002 г. / Московский университет МВД России. – М., 2003. – С. 16–22.

3. Мониторинг общественного мнения (2011 год) [Электронный ресурс] // Официальный сайт Министерства внутренних дел Республики Беларусь. – Режим доступа : <http://mvd.gov.by/ru/main.aspx?guid=66833>. – Дата доступа : 19.01.2015.

4. Об органах внутренних дел Республики Беларусь : Закон Респ. Беларусь, 17 июля 2007 г., № 263-З // Национальный правовой интернет-портал Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=h10700263&p2=%7BНРРА%7D>. – Дата доступа: 10.01.2015.

5. Вартанов, А. Кто мы? / А. Вартанов // Журналист. – 2008. – № 7. – С. 37–38.

The article deals with a reflection of legal phenomena in the media sphere of Belarus, analyzed the differences between the positions of the central and regional television and radio broadcasting in this sphere. A brief description of the most rating projects dedicated to law enforcement provided. It specifies how the media shape the image of law enforcement officers. The data of sociological studies of Belarusians' attitudes toward the police analyzed. Attention is drawn to dysfunctional phenomena in a “legal” activities of the media and the directions of its optimization. The article identifies common trends in the legal system of Belarus reflection in electronic media:

1) the dominance of television in the mass media as a source of legal information;

2) complementarity between the systems of the central and regional broadcasting in the formation of “Agenda”;

3) a dual effect on the audience of criminal content programs: the development of the legal culture of citizens, on the one hand, and the promotion of deviant behavior forms – on the other;

4) *the increasing role of the media in determining the changes in the socio-political and legal system;*

5) *the dominant role of the media in shaping the image of law enforcement officers and the legal system as a whole;*

6) *“loss” of certain elements of the legal system from the overall information picture;*

7) *the emotional overload of criminal content television programs and visual speculation of posts devoted to emergencies.*

УДК 346.9

К. И. Волкова, С. Н. Ховратова

МЕДИАЦИЯ В БЕЛАРУСИ: ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ, ОПЫТ ПРИМЕНЕНИЯ, ПЕРСПЕКТИВЫ

В последние годы в Республике Беларусь возникают и получают развитие все новые технологии разрешения конфликтов (примиренческих процедур). В настоящей статье рассматривается институт медиации как способ разрешения конфликта.

Исследование построено на базе анализа действующего законодательства по вопросам медиации как одного из наиболее востребованных способов внесудебного разрешения конфликтов и зарубежного опыта.

В ходе проведенного исследования автор пришел к выводам, что реальным инструментом для решения задачи профилактики и коррекции в работе с детьми и подростками может быть медиация, а также возможность применения в Республике Беларусь медиации при разрешении конфликтов в уголовно-правовой сфере.

Конфликты и споры сегодня являются теми составляющими, на которые самые различные общественные и государственные институты стали обращать самое пристальное внимание. В последние годы в Республике Беларусь возникают и получают развитие все новые технологии разрешения конфликтов (примиренческих процедур). К числу таких технологий относится медиация, представляющая собой способ разрешения конфликта, при котором конфликтующие стороны преодолевают конфликт путем проведения переговоров с участием нейтрального лица – медиатора.

В Республике Беларусь этот альтернативный метод разрешения конфликтов появился совсем недавно. Только 12.07.2013 принят Закон № 58-З «О медиации» (далее по тексту – Закон), которым впервые определены правовые основы применения медиации. Однако, несмотря на то, что в Республике Беларусь данный институт делает первые шаги, сейчас медиация является одним из наиболее востребованных способов внесудебного разрешения конфликтов в мире с разработанным инструментарием и технологией проведения. Прежде всего перспективы развития медиации обсудили 15 октября 2014 г. в Минске на